
Divân ve Bâbürnâme Işığında Bâbür'ün Hindistan Hayatı

Doç. Dr. Ali Fuat BİLKAN

Fatih Üniversitesi

Öğretim Üyesi

Özet: Bâbür, Türk tarihinde önemli bir yere sahip büyük bir hükümdardır. Cesareti, dirâyeti ve zorlukları yenmedeki azmi, onun ne denli sağlam bir ruh yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Zaman zaman yalnız kalan ve askerlerinin, arkadaşlarının göze alamadığı zorlukları yenmeye çalışan Bâbür, eserlerinde şahsî duygularını ve yaşadığı gerçekleri dile getirmiştir. Eşinden ve çocuklarından ayrı kalarak büyük bir irâde ve karakter örneği sergileyen Bâbür, inandığı davâ uğruna gerekirse tek başına savaşmaya hazır bir ruh taşımaktadır. Onun, Vekâyi' ve Divân'ında yer alan ve Hindistan'da yaşadıklarını dile getiren ifadeleri, bir hükümdarı daha yakından tanımamızı ve şahsî hayatını öğrenmemizi sağlayan birer vesika niteliği taşımaktadır. Bir hükümdarın iç dünyasını yansıtan bu hatıra ve şiir örnekleri, Bâbür'ün Hindistan fethinde karşılaştığı zorlukları ve şairin hasret ve yalnızlık duygularını da ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bâbür, Hindistan, Kâbil, Çağatay Edebiyatı, Doğu Türkçesi

Giriş

Hindistan yarımadasında tarih boyunca pekçok Türk devleti kurulmuştur. 1206 ile 1526 yılları arasında Kuzey Hindistan'da hüküm süren Dehli Türk Sultanlıkları, Kutbîler (1206-1266), Balabanlılar (1266-1290), Kalaç Sultanlığı (1290-1320), Tuğluklular (1320-1414), Seyyidiler (1414-1451) ve

Lodiler'den (1451-1526) oluşmaktadır. Son Lodî Sultanı İbrahim Lodî'yi mağlup eden Muhammed Zahirüddin Bâbü, geniş bir coğrafyada Bâbü Türk Devleti'ni kurmuştur. 1526 yılında kurulan Bâbü Devleti, tam 332 yıl devam etmiştir. Bâbü, siyasî ve askerî başarılar elde eden ve Türk tarihinde önemli rol oynayan büyük bir devlet adamı olduğu kadar, sanat ve fikir dünyasında da kayda değer bir yere sahiptir. Bâbü birçok hükümdardan farklı olarak şiir, edebiyat ve düşünce hayatıyla da yakından ilgilenmiştir. "Hatt-ı Bâbü" adı verilen yeni bir hat icâd eden Bâbü, Çağatay şiir ve nesrinin en güzel örneklerini vermiştir. Bâbü, Türkçeyi ve Türk şiir üslûbunu Hint sarayına taşıyarak saray mensuplarının Türkçe şiir yazmalarına öncülük etmiştir. At üstünde, seferden sefere koşturan büyük Türk hükümdarı, av, eğlence meclisi ve savaşlarla geçen maceralı bir hayat yaşamıştır. Bu serüven dolu hayatta, edebiyata ve sanata da geniş yer ayırmış olan Bâbü, eserlerinde araştırmacı ve dikkatli bir gözlemci sıfatı sergilemektedir. O, gördüklerini ve yaşadıklarını usta bir üslûpçu olarak kaleme alarak bu alandaki başarısını da ortaya koymuştur. Esasen bir hükümdarın yaşadıklarını kaleme alması ve hâtıralarını günü gününe kaydetmesi, tarihte eşine pek az rastlanan bir meziyettir. Nesirdeki başarısına paralel olarak şiirde de teknik ve manâ olarak büyük başarı gösteren Bâbü, şiir denemelerine henüz on altı yaşında iken başlamıştır. Onun bilhassa aruzu kullanmadaki başarısı ve ifade rahatlığı, bu alandaki birikiminin eseridir. Nitekim Bâbü, aruz konusunda da bir risâle kaleme almıştır. Bâbü'nün gerek Vekâyî adlı eserinde ve gerekse şiirlerinde şahsî hayatına ait pek çok ayrıntıya rastlamak mümkündür. Bilhassa Bâbü'nün Hindistan'daki hayatıyla ilgili şahsî duygu ve düşünceleri, bir hükümdarın iç dünyasını, duygu ve düşünce ufkunu gösteren önemli belgeler niteliğindedir. Bâbü, Bâbüname (Vekâyî) de ve Hindistan dönemine ait şiirlerinde yalnızlık, gurbet ve hasret duygularını oldukça tabii bir halde dile getirmiştir.

Hindistan Yılları

Bâbü, Bâbüname (Vekâyî) adlı eserinin "*Dokuz Yüz Otuz İki Senesi Vekayi* bölümünden itibaren Hindistan'daki hayatını anlatmaktadır (Arat 1985: 403-613).

Bâbü Hindistan seferinin anlatımına şöyle başlamaktadır: "*Safer ayının birinci Cuma günü, 932 (1525) senesinde, güneş Kavs burcunda iken, Hindistan*

üzerine yürümek niyetiyle hareket edip Yek-Lenge tepesini aşarak, Dih-Yâkup suyunun garp tarafındaki çayıra indik” (Arat 1985: 403) Agra’yı fetheden Bâbü'r, birkaç günlük mesafedeki Dehli’ye giderek Şeyh Nizam Evliya, Hoca Kutbeddin, Sultan Gıyaseddin Balban ve Sultan Alâeddin Halcî’nin mezarlarını ziyaret eder. Bu sırada Dehli’de padişah adına Cuma hutbesi okunur ve yoksullara akçe dağıtılır. İşte Hindistan’ı fethetme tam beş kez niyetlenen Bâbü'r, bu son seferinde muvaffak olmuştur. Tarih 1526’yı göstermektedir. Bâbü'r, bu fethi tamamen ilâhî yardım ve lutfuyla başarmıştır:

“Bu kadarcık kuvvetle tevekkül edip, yüz binlik bir kuvvete sahip olan, Özbek gibi, eski bir düşmanı arkada bırakarak, Sultan İbrahim gibi, çok askerli ve geniş memleketli bir padişah ile karşılaştık. Bu tevekkülümüz nisbetinde yüce Tanrı eziyet ve zahmetimizi boşa çıkartmayıp, böyle güçlü bir düşmanı mağlup ederek, Hindistan gibi, geniş bir memleketi fethetti. Bu devleti kendi güç ve kuvvetimizden değil, sırf Tanrının lutfu ve şefkatinden ve bu saadeti de, kendi gayret ve himmetimizden değil, Tanrının aynı kerem ve inâyetinden diye biliyoruz” (Arat 1985: 434).

Bâbü'r'ün bu samimi görüşleri, şiirlerinde de ifade edilmektedir. Bu çalışmada Bâbü'r'ün özellikle Hindistan döneminde yazdığı şiirleri ihtiva eden Divânı'nın Rampur nüshasını esas aldık (Bâbü'r Divânı, Roza Library, no: 19).

Bâbü'r, bu ülkeye şehit olmak niyetiyle geldiğini, ancak Allah'ın lutfuyla gazilik mertebesine erdiğini belirtmektedir:

*İslâm için âvâre-i yazı boldum
Küffâr u Hünûd harb-sâzı boldum
Cezm iylep idim özni şehîd olmakka
El-minnetü li'llâh ki gâzî boldum
(Bâbü'r Divânı, 15b)*

(İslâm için yaylada başıboş dolaştım. Kâfirlerle ve Hindûlarla savaştım. Şehit olayım diye niyet ettim. Allah'a şükür ki gazi oldum.) Hindistan'a ayak bastığı andan itibaren sürekli savaşların ve mücadelelerin içerisinde bulunan Bâbü'r, şarap ve afyon tutkunudur:

*Her haz ki halâyık andın ayrılmas imiş
Ol haz mezesi vü kadrini bilmes imiş
Ma'cûn u basit ü boza vü lût bigi
Bir cür'a çağır düirdi işin kulmas imiş*
(Divân, 16a)

(İnsanlar ayrılmak istemedikleri nice hazzın lezzetini ve kıymetini bilmez imiş. Macun, basit (damıtılarak elde edilen bir çeşit içki), boza ve lût yemeği, bir kadeh şarap tortusu kadar tesirli olmaz imiş.) Bâbü, zaman zaman arkadaşlarıyla sabuhî (mahmurluğu yok etmek için içilen şarap) meclisleri düzenleyip macun yemektedir. Bâbü, Hindistan iklimi karşısında hayret ve şaşkınlığını gizlememektedir: “*Hindistan’da bulunduğumuz bu birkaç sene içinde, icar ve buzdan hiçbir eser ve âlâmet görülmedi*” (Arat, 1985: 436).

Kabil’in sert ve soğuk iklimine alışkın padişahın Hindistan’ın farklı iklimine alışması bir hayli zor olmuştur: “*Hindistan birinci, ikinci ve üçüncü iklimindedir. Dördüncü iklim, Hindistan’da yoktur. Garip bir memlektir. Bizim vilayetlere nisbetle, başka bir âlemdir. Dağ ve suyu, cengel ve ovası, toprağı ve vilayeti, hayvan ve nebatları, ahalisi ve dili, yağmuru ve rüzgarı, hepsi tamamen başkadır*” (Arat 1985: 438).

Bâbü gibi alışkanlıklarına çok bağlı bir padişahın Hindistan’da bulamadıkları bulduklarından fazladır: “*Hindistan, letafeti az olan bir yerdir. Halkında güzellik, iyi muamele ve terbiye, aralarında münasebet, zevk ve idrâk, edep, kerem ve mürüvvet, hüner ve işlerinde usûl ve intizam, kaide ve düzen, iyi ad ve iyi et, üzüm, kavun ve iyi meyveler, buz, soğuk su, pazarlarında iyi yemek ve iyi ekmek, hamam, medrese, mum, meş’ale ve şamdan, bunlardan hiç biri yok-tur*” (Arat 1985: 467).

Bâbü’ün Hindistan’ı fethetmekle beraber, buradaki iklim ve hayat tarzından pek de memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim şiirlerinde, gurbet teması etrafında bu memnuniyetsizliğini de ifade etmektedir:

*Gurbette ol ay hicri mini pîr kılıptur
Hicrân bile gurbet manga te’sîr kılıptur*
(Gurbette o ay yüzlü sevgiliden ayrılmanın tesiriyle yaşlandım. Ayrılık ve gurbet beni etkilemektedir.)

Makdûr barıca kıluram sa'y-i visâling

Tâ Tingrini bilmen ki ni takdîr kılıptur

(Sana kavuşmaya çalışmak için ne kadar çaba sarfetsem de Allah'ın ne takdir ettiğini bilmem.)

Takdîrdür ol yan u bu yan salguçı yohsa,

Kimge heves-i sünbül ü tatyîr kılıptur

(Beni, o yana bu yana salan elbette Allah'ın takdiridir. Kimine sünbül hevesi ve kimine de uçma kabiliyetini vermiştir.)

Bu Hind yiri hâsıludın köp köngül aldım

Ni sûd id bu yir mini dil-gîr kılıptur

(Hâsılı bu Hindistan'da çok gönül aldım ama ne çare bu yer beni sıkıntılı kılmıştır.)

Sindin bu imdar kaldı yırak olmadı

Bâbü Ma'zûr tut iy yâr ki taksir kılıptur (Divân, 14b)

(Bâbü, senden bu kadar uzak olmadı. Ey yâr bu kabahatimi mâzur gör.)

Fetihten hemen sonra, Hindistan iklimine ve buradaki yaşayış tarzına alışamayan bazı beyler Kabil'e geri dönmeye karar vermişlerdir. Bâbü, Allah'ın yardımıyla bu kadar güçlü bir orduyu yendikten sonra, şimdi de geriye dönmeyen anlamsız olacağını söylese de bu arkadaşlarını ikna edemez. Geri dönenlerden biri olan Bâbü'ün dostlarından şair Hoca Kelân, terk ettiği evinin duvarına şunları yazmıştır: “Eğer sağ ve selamet Sindi, geçerse ve bir daha Hindistan arzusuna düşerse, yüzüm kara olsun”. Bu ifadeler, Bâbü'ü çok üzmüştür: “Biz Hindistan'da iken, böyle alaylı bir beyit söylemek ve yazmak yakışıksızdır. Gitmesinden bir küdüret oldu ise, bu latife bunu bir kat daha arttırdı” (Arat 1985: 474) diyerek bu üzüntüsünü belirten padişah, çıktığı yoldaki azmini, irticalen yazdığı ve Hoca Kelân'a gönderdiği şu şiiriyle ortaya koymuştur:

Yüz şükr di Bâbü ki Kerîm ü Gaffâr

Birdi sanga Sind ü Hind ü milk bisyâr

Isıklığıga ger sanga yoktur tâkat

Savuk yüzini körey diseng Gazni bar

(Divân, 15a)

(Bâbü, şükret et ki, Kerim, Gaffar sana Sind, Hind gibi bir çok mülk verdi. Eğer sıcaklığına dayanamıyor ve soğuğun yüzünü görmek istiyorsan, Gazne var.)

Bâbü'ün bazı dostları tarafından terk edilmesi, onu çok üzmüştür. Nitekim başka bir gazelinde, yine bu konudan yakındığı görülmektedir ;

İy alar kim bu Hind kişverdin

Bardıngız angılap özge renc ü elem

(Ey bu Hind ülkesinden nice eziyet ve elem görüp gittiniz.)

Kâbil ü hoş hevâsını sagınp

Hinddin germ bardıngız ol dem

(Kâbil'i ve onun güzel havasını düşünüp Hint'ten o an Germ'e gittiniz.

Germ, Kâbil civarında Kui Künbet ile Hayber arasında bulunmaktadır.)

Kördüngiz taptungız ikin anda

'İşret ü 'ıyş birle nâz u ni 'âm

(Acaba orada işret, yeme-içmeyle naz ve nimet bulabildiniz mi?)

Biz dağı ölmedük bi-hamdi'llâh

Gerçi köp renc idi vü bî-had gam

(Gerçi çok eziyet ve hadsiz gam çektik ama Allah'a hamdolsun biz de ölmedik.)

Hatt-ı nefsi meşakkat-i bedenî

Sizdin ötti vü ötti bizdin hem (Divân, 14b)

(Nefsin buyruğu ve bedenın çektığı zorluk, sizden de geçti, bizden de...)

1526 yılının Aralık ayında Bâbü, kendisini yavaş yavaş ölüme götürecek bir biçimde zehirlenir. Bâbü'ün Hindistan'ı fethi sırasında tahtını elinden aldığı İbrahim Ludî'nin annesi, Hint yemeklerini yemeye alışan Bâbü'ü zehirlenmek için Ludî sarayının eski aşçılarından Çaşnîgîr Ahmed'e etkili bir zehir vermiştir: “Cuma günü, akşam üstü, ikindi vaktinde yemek verdiler. Tavşan yemeğinden epeyce yedim. Havuç kalyesi de yedim. Bu zehirli hini yemeğinin üzerinden bir-iki lokma aldım, kalyasından da yedim. Tadından hiç bir şey belli değildi. Kurutulmuş etten bir-iki lokma aldım. Midem bulandı. (...) Az kal-

di, kusuyordum. Nihayet gördüm ki, olmuyor; yerimden kalktım. Ayak yoluna gidinceye kadar, yolda az kaldı, kusuyordum. Ayak yolu önüne gidip, çok kustum” (Arat 1984: 491). Bu hadiseden ucuz kurtulduğunu söyleyen Bâbü'r, suçluları ağır bir biçimde cezalandırmıştır. Ancak padişahın vücudu gittikçe yıpranacak ve ölümü, yine bu zehirlenmeye bağlanacaktır.

Zehirlenme ve sonrasında iyileşme, Bâbü'r'e göre “yeniden doğmak” kadar değerlidir. Belki de bu hadisenin etkisiyle, padişah içki, afyon meclislerini bırakmaya ve tevbe ederek mütevâzı bir hayat yaşamaya karar vermiştir: “*Pazartesi günü, cemaziyelevvel ayının yirmi üçünde gezmek için çıktım. Gezinti esnasında -tövbe gâilesi hatırımda idi ve meşrû olmayan işi yapmakta devam ettiğimden, dâima vicdan azabı duyuyordum- dedim: Ey nefsi ne zamana kadar günahlardan zevk alacaksın; tövbe tatsız değildir; onu da tat. Ne zamana kadar isyanda bulunacaksın ve ne zamana kadar mahrumiyetler içinde rahat edeceksin, ne zamana kadar nefsiine tâbi olacaksın ve ne zamana kadar ömrünü zâyî edeceksin. Gazâ niyeti ile yürüyorsun, ölümü göze alıyorsun; ölümü göze alan kimsenin ne yapacağını bilirsin ; kendini bütün haramdan uzak tutar, kendini bütün günahlardan temizler. Bu geçici hayata vedâ edip şarap içmekten tövbe ettim. Altın ve gümüş sürahi ve kadehleri, bütün meclis takımlarını o zaman toplayıp, hepsini kırdım; içkiyi terk edip, gönlümü rahatlandırdım”* (Arat 1984: 501).

Bâbü'r'nâme'deki bu ifadelerin bir benzeri, Bâbü'r Divânı'nda manzum olarak yer almaktadır:

Niçe 'isyân bile âlûdeliğing

Niçe hırmân ara âsûdeliğing

(Bu isyana bulaşmışlığın nedir? Nedir bu ümitsizlik içinde tasasız halin?)

Niçe nefsingga bolur sin tâbi'

Niçe 'ömringi küür sin zâyî

(Nefsiine daha ne kadar tâbi olacaksın ve ömrünü daha ne kadar boş yere harcayacaksın?)

Niyyet-i gazv ile kim yörüp sin

Ölmekingi özünge körüp sin

(Cenk niyetiyle yürüyorsun ve ölmeyi kendine uygun görüyorsun.)

Kim ki ölmek özige cezmi iter
Uş bu halette bilür sin ki niter
(Kim ki ölüme niyetlenirse, onun bu haldeyken ne yaptığını bilirsin.)

Dûr iter barça menâhîdin özin
Antur cümle günâhıdın özin
(Bütün haramlardan kendisini uzak tutar. Cümle günahlardan temizlenir.)

Hoş kılıp özni bu kiçmekliktin

Tevbe kaldım çağır içmekliktin
(Bu herşeyden geçmeden dolayı, Özünü hoş kılıp şarap içmekten de tevbe kıldım.)

Altun u nukre surâhı vü ayağ
Meclis âlâtı tamâmın ol çağ
(Altın, gümüş sürahi ve kadehle diğer bütün işret aletlerini...)

Hâzır iylep barını sındurdum
Terk itip meyni köngül tındurdum (Divân, 18b)
(Hazırlayıp hepsini kırdırdım. Şarabı terk edip böylece gönlümü dinlendirdim.)

Bâbü'r'ün nefsiyle muhasebesini, Hindistan'da kaleme aldığı şiirlerinde de görmekteyiz:

'Ömr gaflet bile ötkermiş min
Nefs buyruğu bile barmış min
(Ömrü gafletle geçirdim. Nefsin buyruklarına uymuşum.)

Nefs yağısını mağlûp itkil
İşlerimni barını hûb itkil (Divân, 13b)
(Nefs düşmanını mağlup et. Bütün işlerini iyileştir.)

Bâbü'r, Baba Dost Suçı'nın Gazne'den getirdiği şarapları döktürür ve kırdığı altın, gümüş sürahi ve kadehleri dervişlere dağıtır. Bir gün içinde Bâbü'r'ün üç yüze yakın adamı da tevbe ederek içkiyi bırakır:

Tâ terk-i menâhî vü şarâb itmiş min
Nefsimga Hudây için 'azâb itmiş min
Tevbe işiki henüz açuk irdi
Bu tevbede bir nime şitâb itmiş min (Divân, 16a)

(Haramı ve şarabı terk edip Allah rızası için nefsimi eziyet ettim. Tevbe eşiği henüz açık iken, bu tevbede acele ettim ben.)

Bâbü'r'ün hayatındaki bu önemli karar, ülkenin dört bir yanına ulaşır. Müslüman halk da bu yönde telkin edilir. Bâbü'r'nâm'e'nin bundan sonraki bölümlerinde Bâbü'r'ün sık sık namazdan bahsetmesi ve yaptığı işleri namaz vakitlerine göre düzenlemesi dikkat çekicidir. Bu değişimin “Risâle-i Validiyye Tercümesi”nin kaleme alınmasından önce gerçekleşmesi, Bâbü'r'ün söz konusu eseri, henüz kaleme almadan önce tasavvufa yöneldiğini de göstermektedir.

Bâbü'r'ün Risâle-i Vâliyye'yi manzum tercüme etmeye karar vermesi, bu hadiseden yaklaşık iki yıl sonra gerçekleşmiştir. Bu eserin yazılması sırasında ağır bir hastalık geçiren Bâbü'r'ün vücudundaki hararet, titreme gibi hallerin zehirlenmenin etkisiyle olması muhtemeldir. Bâbü'r, bir yıl önce de böyle hastalandığını ve bir aydan fazla yattığını söylemektedir (Arat 1985: 588).

Risâle-i Validiyye'deki birçok şiirde, Bâbü'r'ün tasavvufa yönelişle birlikte, saltanat ve padişahlıktan da soğumaya başladığını izlemekteyiz:

Atını tilinge köp mezkûr it
Yâr gayrını köngüldin dûr it (Divân, 7b)
(Hakk adını dilinde zikr et, ondan başkasını gönlünden uzaklaştır.)

Detn-i âhır ki çıkar sindin bil
Her nefesni dem-i âhır bilgil (Divân, 8b)
(Son nefes senden çıkacaktır. Her nefesini son nefes olarak bil.)

Bâbü'r, Hindistan'da “yalnız”dır. Bu yalnızlık şiirlerinde daha açık bir şekilde görülmektedir. Hindistan fatihi, kendisini bu ülkede bir yabancı gibi hissetmektedir:

*Köpdin beri kim yâr u diyârım yoktur
Bir lahza vü bir nefes karârım yoktur
Kildim bu sarı öz ihtiyarım birle
Likin barurumda ihtiyârım yoktur* (Divân, 15b)

(Çoktan beridir yârim de yerim de yoktur. Bir an, bir nefes kararım yoktur. Kendi isteğimle kalkıp buraya geldim. Ancak burada durmaya iradem yoktur.)

Bâbü’ün hanımı, çocukları ve akrabaları Kâbil ve Gazne’de bulunmaktadır. Oğlu Hümâyun da haber vermeden Bedaşan’a dönmüştür. Bâbü’ün, Hümâyun’a yazdığı mektuplarda, Hümâyun’un ilgisizliğinden ve dikkatsizliğinden yakındığı görülmektedir. Hatta Hümâyun’un mektuplarındaki imlâ hatalarını da işaret eden Bâbü, çocukları arasında bir anlaşmazlığa sebebiyet vermemek için Kâbil, Belh, Semerkand ve Hindistan’daki bazı şehirleri onlara bağlamayı plânlamıştır.

Bâbü, geride bıraktığı ailesini özlemekte ve sık sık onlara hediyeler, mektuplar göndermektedir:

“Hindli Molla Behiştî vasıtasıyla, murassâ kemerli bir hançer, murassâ devat, sedefle işlenmiş bir sandalye, kendi giydiğim kısa bir elbise, kuşak, baburî hattının müfredâtı ve bu yazı ite yazılmış olan kıt’alar gönderildi. Hümâyun’a, geleliden beri söylenmiş şiirler ve tercüme gönderildi. Hindal ile Hoca Kelân’a da tercüme ve şiirler gönderildi, Kâmran’a da, Mirza-Beg Tagayî vasıtasıyla, tercüme, Hindistan’a geleliden beri söylenen şiirler ve Baburî hattı ile yazılan mektup örnekleri gönderildi” (Arat 1985: 574-575).

Bâbü, Hindistan’da iken Kâbil’de bıraktığı ailesi ve çocuklarını görmeyi arzulamaktadır. Yıllardır göremediği çocuklarına olan hasretini, duygusal bir biçimde yansıtan hatıralar, Bâbü’ün kişiliğini de ortaya koymaktadır. Bâbü vefat ettiğinde henüz sekiz yaşında olan kızı Gülbeden Beyim, ağabeyi Hümâyun için kaleme aldığı *Hümâyunnâme* adlı eserinde Bâbü’ün çocuklarına duyduğu hasreti ve çocuklarının Bâbü’e karşı davranışları ilgi çekicidir. Gülbeden Hindistan’a götürülerek babasına arz edildiği anı şöyle anlatmaktadır: “(...) Padişah babamın huzuruna gittim, arz u tazimatta bulundum, onun ayaklarına kapandım. Tekrar tekrar hatırımı sordular. Bir müd-

det beni kucaklarında oturtular. Bu iltifatları esnasında o kadar büyük bir sevinç duydum ki onun üstünde bir sevinç tasavvur edilemez” (Gülbeden 1987: 132).

Bâbü'e göre, Hindistan'da artık işler yoluna girmektedir. Bâbü, buradaki düzeni iyice sağladıktan sonra, ailesini, dostlarını ve zevklerini bıraktığı Kabil'e geri dönecektir: “*O vilâyetlerin letâfetini İnsan nasıl unuttur. Bilhassa böyle tövbeli olunca, kavun ve üzüm gibi, meşrû zevki insan nasıl hatırdan çıkarır. Bu günlerde bir kavun getirmişlerdi; kesip yiyince, çok tesir etti. Hemen hemen ağlayacaktım*” (Arat 1985: 577).

Kavun ve üzüm hasretiyle ağlamaya varacak kadar yanıp tutuşan Bâbü, Hindistan'da akarsu bulunmayışından da şikayetçidir:

*Kavun birle üzümning hicride könglümde gam her sù,
Akar suning firâkıdın közümdin her dem akar su* (Divân, 17b)
(Kavun ile üzümnden ayrılış, gönlümü gama sevketti. Akarsudan ayrı olmadan dolayı gözümünden her an gözyaşı sel olur, akar.)

Gerçekten de Bâbü, Horasan iklimini hiçbir zaman unutamayacaktır. Şiirlerindeki Horasan hasreti de bunu göstermektedir:

*İy bâd-ı sabâ iyle Horâsânga güzer
Mindin digil ol yâr-ı perîşânga haber
Niçe sefer öz könglüng üçün kalgay sin
İmdi bizing üçün iyle bu yanga sefer* (Divân, 15a)
(Ey saba yeli Horasan'a uğrarsan, benden o perişan sevgiliye haber ver. Daha ne kadar kendin için sefere çıkacaksın? Bari şimdi de bizim için bu yana sefer kıl.)

*Hicrân kafesinde cân kuşu dem kılatur,
Gurbet bu 'azîz 'ömrni kem kılatur
Ni nev' bitiy firak u gurbet şerhin
Kim göz yaşı nâmening yüzün nem kılatur* (Divân, 16b)
(Hicran kafesinde can kuşu âh etmededir. Gurbet bu aziz ömrü gün geçtikçe eksiltmededir. Ayrılık ve gurbetin şerhi, açıklaması ne tür bir yazıdır ki, gözyaşı bu mektubun yüzünü ıslatıp nemlendirmektedir.)

Bâbü, şarabı bırakmasına bırakmıştır, ama geçen iki yılda içki meclisi iştıyakı sönmemiştir:

Bar erçi bâ'is yüz şûr u yüz günah çağır

Çağır fırâkı helâk itti mini âh çağır (Divân, 18a)

(Gerçi şarapta yüz günah ve kavga var. Ama şaraptan ayrı olmak beni helâk etti âh!...)

Mey terkini ktlgah irür min gamlık

Bâr tîre köngülge her zamân derhemlik

Gam birle füsürdelik helâk itti mini

Mey birle imiş şâdlık u hurremlık (Divân, 16a)

(Şarabı terk edeli bin gama uğrarım. Bulanık gönlüm her an acı çeker. Gamla donup helâk oldum. Meğer sevinç de neş'e de şaraplaymış.)

Bâbü, yalnızlığın ve gurbet düşüncesinin da verdiği ıstırapla şarabı hatırlamadan edemez:

Mey terkini kılğah perîşândur min

Bilmem kılur işimni vü hayrândur min

İl barça peşimân bolur u tevbe kılur

Min tevbe kılup min ü peşimândur min (Divân, 16a-16b)

(Şarabı terk edeli perişan bir haldeyim. Yapacağım işi şaşırıp kendimden geçtim. Başkaları tamamen pişman olup tevbe kılarken, ben tevbe kıldığıma bin pişmanım.)

Neyse ki Risâle-i Vâliyye Tercümesi, padişahın kalbini rahatlatmıştır: “*Hakikaten bu geçen iki yıl zarfında, şarap meclisi arzu ve iştıyakı sonsuzdu. O derece ki, şarap iştıyakından bazan ağlayacak dereceye gelirdim. Bu sene hamdol-sun, o sıkıntı gönlümden tamamen silindi. Herhâlde tercüme-yi nazma çevirmenin isabet ve bereketindedir*” (Arat 1985: 579).

Fakat Bâbü, ma'cûn mübtelâlığından da vazgeçmemiştir. Kış mevsimi, mangal ve ateş zamanı olsa da Hindistan ikliminde bu pek mümkün değildir. Bâbü, her şartta ve durumda, kişiliğinin önemli bir yönü olan direncini, neşesini ve hayata bağlılığını kaybetmemiştir:

Kış gerçi zamân-ı mankal u âteştür

L'ik bu şitâ Hindte kop dil-keştür

Hengâm-ı neşât u bâde-i bî-gıştur

Mey bolmasa ma'cûn dağı.bolsa hoştur (Divân, 19a)

(Gerçi kış mangal ve ateş zamanıdır. Ancak bu kış, Hindistan'da çok gönül alıcıdır. Saf bade ile sevinç zamanıdır. Şarap olmasa macun da hoştur.)

Bâbü'r'ün hayatının son günlerine kadar tevbesini bozmadığı ve hatta zaman zaman zühd hayatı yaşamaya niyetlendiği bilinmektedir. Gülbeden, ailesinin Kabil'den gelerek babasıyla birlikte Agra'da yaşadığını anlattıktan sonra, babasının zühd hayatına niyetlendiği ve artık tahtı Hümâyün'a bırakmak istediğini söylemektedir:

“Birkaç gün sonra Zereşan bağının seyrine gittiler. Mezkur bağda bir vuzuhane(abdest alma yeri) vardı. Bu vuzuhaneyi görünce (Bâbü'r): Gönüm saltanat ve padişahlıktan soğudu. Zereşan bağının bir köşesine çekileyim ; bana hizmet için afitabcı Tahir yeter, Padişahlığımı da Hümâyün'a vereyim dediler. Bu esnada Hazret-i Akan ve bütün çocukları ağlamaya, sızlamaya başladılar ve dediler ki Allahu Taalâ sizi padişahlık mesnedinde birçok yıllar ve sayısız kamlar kendi himayesi altında muhafaza etsin ve bütün oğullarınız sizin ayaklarınızda ihtiyarlık kemalini bulsunlar” (Gülbeden 1987: 133).

Bâbü'r'ün ilk mısraı Urdu dilinde olan (mülemmâ) beyiti, padişahın zühd hayatına meylini ortaya koymaktadır:

Mujhko na hua kucch havas-i mung o moti

Fakr ehliğa bas bolgusi pani u roti (Divân, 17b)

(İnci ve mercana hevesim yok. Fakr ehline ekmek ile su yeter.)

Bâbü'r'ün aile fertleri içerisinde en çok sevdiği ve değer verdiği oğlu Hindal, Hindistan'a getirilmemiştir. Bu durum Bâbü'r'ü ziyadesiyle üzmüştür. Hasta yatağında, ziyaretine gelen herkese Hindal'ı soran Bâbü'r, bu en küçük oğlunun ismini “*Hind'i al*” ifadesinin kısaltması olarak koymuş ve Hindistan fethi için adetâ onu simgeleştirmiştir. Gülbeden, Bâbü'r'ün Hindal'e olan hasretini çok canlı tablolar halinde yansıtmaktadır:

“Hazret-i Padişah Babam her zaman ve her saat Hindal’in nerede olduğunu ve ne yaptığını soruyorlardı. Bu sırada biri huzura girdi ve dedi ki Mir Hurd (küçük) Beyin oğlu Mir Berdi (Verdi) Bey görünüşe (huzura) geldi. Hazret-i Padişah Babam derhal tam bir ıstırapla (tehalükle) onu çağırarak: Hindal nerededir? Ne zaman gelecektir? İntizar ne belâdır dediler. (...) Sonra, “Hindal Mirza’nın boyu bosu ne kadardır ve kime benziyor ?” diye sordular. Mir Berdi Bey Mirza’nın elbiselerini giydiği için dedi ki: “Bu giydiğim elbise Mirza’nın elbisesidir ki bu kölelerine ihsân buyurmuşlardı.” Hazret kendisine yaklaşmasını söylediler, tâ ki Hindal’in boyu bosunu ve ne mikdar büyüdüğünü görsünler. Ve her zaman ve her saat “bin yazık ki Hindal’i göremedim” diyorlardı. Huzurlarına gelen her birinden “Hindal ne zaman gelecek?” diye suâl ediyorlardı” (Gülbeden 1987: 135). Bâbü, oğlu Hindal’i göremeden vefât edecektir...

Bâbü’ün hayatının son günleri ve tahtın Hümâyun’a geçmesiyle ilgili bilgiler, *Bâbürnâme*’nin ilave bölümünde yer almaktadır. Genel olarak *Bâbürnâme*’deki bilgiler ışığında, Bâbü ile Hümâyun arasında bir soğukluk bulunduğu, Hümâyun’un dikbaşı ve otorite tanımaz tavırlarından dolayı Bâbü tarafından sık sık tenkit edildiği ve hatta Hümâyun’un Bâbü’ün son günlerinde sürgün edildiği ortaya çıkmaktadır. Bütün bunlara rağmen, Bâbü’le birdenbire iyileşen ilişkiler, Bâbü’ün Hümâyun’un ağır hastalığı karşısındaki tavrı ve taht varisi olarak onu ilan etmesi gibi önemli konular, esere eklenen son bölümde yer almaktadır. Bâbü’ün kızı Gülbeden’in Farsça olarak kaleme aldığı ve üvey kardeşi Hümâyun’u anlattığı *Hümâyunnâme* adlı eserinde babası Bâbü’ün son günlerini şöyle anlatmaktadır: “Bu sırada padişahın karın rahatsızlığı fazlalaştı. Hümâyun padişah, babalarının ahvâlini fena görerek tahammül edemediler. Tabip ve hakimleri çağırarak dikkatli davranmalarını ve ona göre tedavide bulunmalarını emrettiler.(...) Tabipler ‘işte bunlar hep Sultan İbrahim’in validesi tarafından verilen zehirin alâmetleridir’ dediler. Vakı’a hakikat de bu merkezde idi.(...) Halbuki Hazret-i Padişah, mezkûr uğursuz ifrite anne diye hitap ediyordu ve kendisine yer, yurt ve caygîr tâyin ederek büyük riayetlerde bulunmuşlardı ve ona, beni kendi oğlun Sultan İbrahim’in yerinde bil demişlerdi” (Gülbeden 1987: 136).

Bâbü, şiirlerinde hastalığını ve giderek ölüme yaklaştığını dile getirmiştir. Uykusuzluk, hararet, sıtma nöbetleri, padişahı yıpratmıştır:

Könglümde ot u ikki közümde sudur

Min haslega rahm kıl ki hâlim budur

Gam kündüzi vü firâk şâmı yanghg

Tün kün manga ni karâr u ni uykudur (Divân, 17a)

(Gönlümde ateş ve iki gözümde gözyaşı... Bu hasta halime merhamet et, hâlim budur. Gam günü ve ayrılık gecesi gibi, gece-gündüz kararsız ve uykusuzum.)

Cismimde ısıtma künde muhkem boladur

Közdin uçadur uyku çü akşam boladur

Her ikkelesi gamım bile sabrım dik

Bargan sayı bu artadur ol kem boladur (Divân, 17a).

(Cismimde sıtma ateşi günden güne artmadadır. Akşam olunca, gözden uyku kaybolmadadır. Her ikisi de gamımla sabrım gibi. Biri arttıkça, öteki azalmaktadır.)

Ni yâr-ı vefâ kalgusı âhır ni harîf

Ni sayf u şitâ kalgusı bâkî ni harîf

Yüz hayf ki zâyî' ötedür 'ömr-i 'azîz

Efsûs ki bâtıl baradur 'ömr-i şerîf (Divân, 17a)

(Ne vefâli bir dost ne de arkadaş. Ne yaz ne kış kalır ne de sonbahar. Yazık ki bu değerli ömür boşa geçmededir. Eyvah ki bu şerefli ömür beyhude geçmededir.)

Bâbü'r, yerine oğlu Hümâyün'u varis ilân ederek 25 Aralık 1530 tarihinde pazartesi günü, taht merkezi Agra'da vefât etmiştir. Bâbü'r vefât ettiğinde henüz 48 yaşındadır. Vasiyeti üzerine Kâbil'de toprağa verilmiştir. Torunu Şâh Cihân 1646'yılında Bâbü'r'ün mezarı üzerinde bir türbe yaptırmıştır.

Sonuç

Edebî eserler, vasıtasıyla elde edilen tarihî veya biyografik bilgiler, resmî tarih metinlerinden farklı olarak subjektif bir nitelik taşımaktadır. Ancak bu özellik aynı zamanda, tarihî olayların psikolojik yönünü ve insanî bo-

yutunu anlamamızı da sağlamaktadır. Bir savaş sırasında yaşanan zorlukların ya da yaşanan duyguların kaydedilmesi, gelecek nesillere önemli mesajlar ve malzemeler verebilmektedir. Nitekim Bâbü, her anı serüvenle dolu hayatının büyük bir kısmını kaleme almakla, tarihî olaylara farklı yönlerden yaklaşabilme imkânını da sağlamıştır. Şiirde duygu yoğunluğunun öne çıkması ve şairin iç dünyasının ortaya konması, edebî eserlerin tarih, şahsiyet ve olaylara yaklaşımda önemli bir malzeme olduğunu göstermektedir. Bâbü'nün özellikle Hindistan'daki hayatının tarih kitaplarına yansımaya değer yönlerini, *Bâbü'nâme* (Vekâyi') adlı eserinde ve Hindistan'da kaleme alınmış şiirlerinde bulmak mümkündür. Genel olarak klâsik edebiyatta bilhassa gazellerin yazılış tarihi ve mekânı belli değildir. Ancak bir gazelin yazıldığı zamanı ve mekânı tespit edebilmenin güçlüğü yanında, şiirde ifade edilen duygu, düşünce ve tarihî olaylar vasıtasıyla, şairin hayatının bir safhasıyla irtibat kurabilmek de mümkündür. Özellikle yaşadıklarını, duygu ve düşünce dünyasını hâtıralarında dile getiren Bâbü'nün şiirlerini bu yöndeki ipuçlarıyla değerlendirmek zor değildir. Nitekim Bâbü, ilk şiir denemelerine başladığını, çalışmalarını ilk olarak beyit çerçevesinde geliştirdiğini ve iki üç yıl içerisinde gazel yazmaya başladığını *Bâbü'nâme*'de ayrıntısıyla anlatmaktadır. Onun şiirleri, bir bakıma siyasi hayatına paralel olarak gelişmiştir. Bu bakımdan Bâbü'nün Fergana, Kâbil ve Hindistan'da yazmış olduğu şiirleri birbirinden ayırmak mümkündür. Bâbü'nün şiirlerindeki konular ve ferdî duygular, hâtıralarındaki bilgilerle örtüşmektedir. Bâbü, Vekâyi'de zaman zaman şiirlerini yazarken hangi olay ve durumlarla karşılaştığını da ifade etmektedir. Bir bakıma telif sebebi sayılabilecek bu husus, bilhassa Hindistan safhasında yazılan şiirlerde görülmektedir. Bâbü'nün Hindistan'da yazdığı şiirlerde, bir fethin gerçekleşme safhasını ve sonrasında yaşananları takip edebilmek mümkündür. Bâbü, klâsik şiirin genel ifade kalıpları dışına çıkarak şiirlerine samimi bir edâ katmış ve yaşadıklarını, şahsî duygu ve düşüncelerini ifade etmekle gerçekçi bir şiir anlayışını temsil etmiştir. Onun Hindistan'daki hayatı, ailesinden ayrı geçen gurbet yıllarıdır. Eşinden ve çocuklarından ayrı yaşayan Bâbü, silah arkadaşlarının Kâbil'e dönmesi karşısında oldukça üzülmüştür. Ancak o, görevini tamamlamayı ve büyük bir Türk devletinin kuruluşunu gerçekleştirmenin suuruyla, her türlü dünyevî zevki bırakmayı yeğlemiştir.

Büyük bir hükümdarın sanatçı, baba ve daha önemlisi insan olarak portresinin sunulduğu bu çalışmada, edebî eserler vasıtasıyla tarihî olayların duygusal boyutlarının tespiti amaçlanmıştır. Böylece edebî eserlerin sadece birer dil malzemesi ve üslûp ustalıklarının sergilendiği ürünler olmadığı, sanatçının duygu dünyası ve dönemin sosyal, kültürel ve psikolojik durumunun değerlendirilmesinde de kullanılacak önemli referans malzemeleri olarak ele alınabileceği kanaati ortaya konmuştur.

Kaynaklar

- AKÜN, Prof. Dr. Ömer Faruk (1991), *Bâbü'r'ün Sanatkâr ve Fikir Adamı Yönü*, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 4, s. 396-400.
- ALPARSLAN, Ali (1976), *Bâbü'r'ün İcad Ettiği Bâbü'rî Yazısı ve Onunla Yazılmış Kuran*, Türkiyat Mecmuası XVIII, İstanbul, s. 161-168.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1985), *Bâbü'r' Baburnâme*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara.
- BABÜR DİVÂNI, Rampur nüshası, Raza Library, Rampur, no: 19
- BARUTÇU, F. Sema (1996), Ali Şîr Nevâyî, *Muhâkemetü'l-Lugateyn*, İki Dilin Muhakemesi, TDK. Yay. Ankara.
- BAYUR, Y. Hikmet (1987), *Hindistan Tarihi*, 1-2. cilt, TTK Yay. Ankara.
- BİLKAN, Ali Fuat (1998), *Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı*, Kültür Bak. Yay., Ankara.
- BİLKAN, Ali Fuat (1999), “Bâbü'r'ün Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi Adlı Eseri”, *bilig*, sayı: 8, Kış, s. 105-111.
- GRENARD, Fernand (1992), *Bâbur*, MEB, İstanbul.
- GÜLBEDEN (1987), Gülbeden, *Hümayunnâme*, Çev. Abdürreb Yelgar, TTK. Yay., 2. bs., Ankara.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1915), “Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi”, *Millî Tettebular Mecmuası*, C. I, S. I, İstanbul, s. 113-124.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1943), “Babur”, *İslâm Ansiklopedisi*, c. II, s. 180-187.
- ÖZKAN, Fatma (1996), “Nevâyî Eserleri İçin Yazılmış Bir Lügat: Der-Beyân-ı Istilahât-ı Emlahu'ş-şu'arâ Mevlânâ Nevâyî”, *bilig*, sayı: 1, Bahar, s. 198-243.
- ROSS, E. Denison (1910), *A Collection of Poems by the Emperor Bâbü'r; Divân-ı Bâbü'r Pâdishâh*, Journal of the Asiatic Society of Bengal, Calcutta.

- ŞEN Mesut (1997), “Bâbü’ün Mektupları”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Mehmet Akalın Armağanı, sayı 8, s. 397-426.
- ŞEYH SÜLEYMAN (1298), *Lugat-ı Çağatay ve Türki-yi Osmânî*, İstanbul.
- YÜCEL, Bilâl (1995), *Bâbü’ Divânı*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- ZAHÎRUDDİN MUHAMMED BÂBÜR MİRZA (1993), *Bâbü’r-nâma*, Edited by Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin, Chaghatay Turkish Text with Abdul-Rahim Khankhanan’s Persian Translation by W. M. Thackston, Jr., Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University.

Babur’s Life in India in the Light of his “Baburname” and “Divan”

Assoc. Prof. Ali Fuat BİLKAN

Fatih University

Faculty of Arts and Sciences

Abstract: Babur, as a ruler, occupies an important place in the Turkish history. His valor and determination to overcome difficulties show us how strong his nature was. Possessed by solitude at times and trying to overcome obstacles inconceivable for his soldiers and friends, he expresses his personal feelings and contemplates about his real-life events in his works. Showing a good example of his strong will by living far from his wife and children, Babur possessed a character of being ready to fight even single-handedly in the name of his cause. His statements, regarding his *Vekayı and Divan*, as well as his personal life in India, provide a document that makes it possible for us to know better the personal life of a ruler. This recollection and illustration of poems reveals a ruler’s inner world and the difficulties he came across in the conquest of India, as well as the poet’s nostalgic and solitary feelings.

Key Words: Babur, India, Kabul, Cagatai Literature, East Turkish

**Жизнь Бабур в Индии
в Свете Его Дивана и Бабур-наме**

Доц. д-р Али Фуат БИЛЬКАН

Университет Фатих

Факультет естественных и гуманитарных наук

Резюме: Бабур является великим правителем, занимающим особое место в тюркской истории. Его храбрость, проникательность и целеустремленность в преодолении трудностей являются свидетельствами его силы духа. Бабур, испытывая временами одиночество и пытаясь преодолеть трудности, перед которыми приходили в замешательство его воины и друзья, описывает в своих произведениях свои чувства и пережитые события. Будучи вдали от жены и детей Бабур олицетворяет пример воли и характера, он является носителем духа, готового бороться до конца во имя идеи. Его выражения в "Векайи" и Диване, описывающие его жизнь в Индии, являются своего рода документальными источниками позволяющими нам узнать этого правителя и познакомиться с его личной жизнью поближе. Эти воспоминания и примеры стихотворений правителя выводят на свет трудности, с которыми он столкнулся во время завоевания Индии и чувство одиночества и тоски поэта.

Ключевые слова: Бабур, Индия, Кабул, чагатайская литература, восточно-тюркский язык